

Form- och traderingshistoria

Gunkel är förgrundsgestalt för formkritiken ända sedan publiceringen av hans Genesiskommentar 1901. Formkritik eller formhistoria är ett värdefullt komplement till Wellhausens tankar. Formhistorien tillerkänner texterna en lång muntlig förhistoria. Utgångspunkten är att specifikt innehåll brukar kombineras med en bestämd form då de sätts i skrift. Då blir det viktigt att sluta sig till huruvida vi läser en historisk redogörelse eller ett antikt brev eller en lovsång till en gud eller kung. För att sluta sig till detta jämförs texten dels med annat bibliskt material, men också med utombibliskt jämförelsematerial. Sitz im Leben är också ett centralt begrepp inom formhistoria. Med det avses textens plats och funktion i kulturen.¹

Laato lyfter ändå fram den traditionshistoriska skolans utmaning till Wellhausens tankar som än mer betydelsefull. Viktiga representanter för denna är Albrecht Alt, Martin Noth och Gerhard von Rad. De använde termen traderingshistoria² som används för att uttrycka hur berättelserna hade genomgått en längre eller kortare muntlig traderingsprocess innan de fixerades i skrift. Noth var den som Hamilton lyfter fram som den som fokuserade intresset mot hur de korta orala berättelserna småningom amalgamades till större cykler kring viktiga personer som Abraham t.ex.³ En konsekvens av detta är att man kan hävda att t.ex. Prästskriftens texter kan innehålla mycket gamla traditioner även om de slutligen nedtecknats relativt sent.⁴

En del har velat översätta traderingshistoria till traditionshistoria, men jag instämmer med Laato att låta traditionshistoria beteckna en metod som undersöker religiösa, ideologiska och teologiska faktorer som ligger som bakgrund till textens uppkomst.⁵

Hamilton sammanställer en kombination av Wellhausen – Gunkel – Noth till följande steg⁶ :

- 1: Uppkomsten av orala korta berättelser 1800-1200 f.Kr (Gunkel)
- 2: De korta berättelserna samlas kring centrala personer och bildar komplex för användning i kultiskt bruk 1200-1000 f.Kr (Noth)
- 3: J-källan skrivs 950 f.Kr
- 4: E-källan skrivs 850 f.Kr.

¹ Laato 2004, 20. Hamilton 1990, 18-19.

² Überlieferungsgeschichte.

³ Hamilton 1990, 18-19.

⁴ Laato 2004, 20.

⁵ Laato 2004, 20-21.

⁶ Hamilton 1990, 19-20. Hamilton nämner inte i det här sammanhanget D-källan.

5 Sammanställning av J och E av en redaktor.

6. P-källan skrivs 550 f.Kr eller senare

7. JEP sammanställs av P eller en självständig redaktor ca 400 f.Kr.

Speciellt de senaste decennierna har kritiken ökat mot denna konsensus. Det kan gälla smärre justeringar, datering av P-källan, huruvida J och E verkligen representerar skilda källor. Huruvida P källan var ett självständigt dokument eller endast kompletterar JE. Huruvida P samtidigt var den avslutande redaktorn eller om redaktorn är en annan. Den litterära ansatsen representerad av bl.a. Alter och Sternberg ger också intressanta bidrag till förståelsen av Genesis som en helhet. Dokumenthypotesen avisas också mer eller mindre fullständigt av såväl konservativa forskare som Cassuto som ganska radikala, t.ex Whybray.⁷

Oberoende av övertygelse finns också allvarliga problem. Antagandet att berättelserna i Genesis växt fram från små enheter till de cykler som de nu existerar som får, enligt Kitchen, inget stöd från empirin. Motsvarande ANE texter visar inte spår av ett framväxande, så att historier blir längre och längre. Man hittar litteratur av mycket olika längd från samma period och samma genre. Historien om Sinuhe t.ex. håller en konstant längd under 600 år jämsides med andra betydligt kortare berättelser som inte heller visade prov på någon tillväxt i längd eller innehåll under samma långa period⁸. En redaktionell sammanfogning av ursprungligen självständiga texter finns däremot exemplifierat i t.ex. Gilgamesheposet⁹. Detta diskuteras mera nedan under avsnittet som behandlar empiriska modeller.

Gunkel gav alltså den orala traditionen en viktig roll, men en del skandinaviska forskare har fört tanken ännu längre¹⁰. De ger alltid den orala traditionen företräde och hävdar också att i ANE har den muntliga traditionen alltid företräde. De menar således att också den hebreiska litteraturen hade en lång muntlig historia innan den tecknades ner¹¹.

Kitchen påpekar att man måste vara noggrann med att skilja mellan olika muntliga processer. Nämligen mellan muntlig komposition av en historia och muntlig delgivning eller spridande av historien till samtida publik. Därutöver återstår ännu en tredje aspekt som består av att överföra historien till framtida generationer¹².

Historier som sammanställts för att i huvudsak höras kännetecknas ofta av sofistikerade strukturella mönster och forntida texter var i regel formade för att just åhöras. En forntida

⁷ En ganska omfattande översikt ges av Hamilton 1990, 20-38.

⁸ Kitchen 1966, 131-132.

⁹ Hamilton 1990, 37.

¹⁰ Kitchen hänvisar t.ex till H.S. Nyberg och E. Nielsen. Kitchen 1966, 135.

¹¹ Kitchen 1966, 135.

¹² Kitchen 1966, 135.

författare använde sig av strukturella hörbara signaler som skulle hjälpa åhörarna att uppfatta textens struktur¹³.

Muntlig delgivning var tveklöst av största vikt i ANE om man bortser från härskarklass och hov. Men delgivningen skedde ofta från skrivna dokument. I 2 Krön 17:9 rapporteras ett sådant skeende när leviterna reste runt i landet för att muntligt undervisa från lagen, men de hade en skriven lagbok med sig¹⁴.

När något viktigt skulle föras vidare till efterkommande så tecknades det ner som skrift. Om detta vittnar de hundratusentals lertavlor man funnit från Mesopotamien och andra delar av Mellan Östern eller de hektarvis förekommande med hieroglyfer nedtecknade texter och scener man finner i Egypten som täcker alla aspekter av det egyptiska livet. Man finner kungars bedrifter beskrivna på väldiga monument, men också vanliga människors öden beskrivna på små lertavlor. Så varken vanliga människors historia som härskares lämnades åt den muntliga traditionens osäkra öde¹⁵.

När Nielsen propagerar för den orala traditionen drar han paralleller inte till ANE utan till framväxten av de isländska sagorna, Islam, Persien, Platons verk osv. Alltså helt andra epoker och kulturer vilket gör jämförelsen närmast irrelevant¹⁶.

¹³ Dorsey 1999, 16.

¹⁴ Kitchen 1966, 136.

¹⁵ Kitchen 1966, 136.

¹⁶ Kitchen 1966, 136.